

Mijn naam is Rita Nittel en ik ben geboren op 23 januari 1942. Ik heb 5 jaar in Lultzhausen gewoond en ben toen naar Harlange verhuisd. Mijn moeder Catherine Hoffmann kwam uit het ouderlijk huis in Lultzhausen en mijn vader uit Harlange. Hij was een geschoolde smid en mijn moeder was huisvrouw. Als jong meisje werkte ze voor een tandarts in Wiltz. We waren met 6 kinderen, waarvan er nog 4 in leven zijn. Eén zus en één broer zijn al overleden.

Welke jeugtherinneringen heeft u aan de tijd voordat het stuwmeer bestond?

Zeer dierbare. Ik bracht er altijd mijn vakanties door. En ik heb er vijf jaar gewoond. Deze tijd vertegenwoordigt mijn kindertijd meer dan die in Harlange later. Ik herinner me de beek die nu in het stuwmeer ligt en de brug waar ik met mijn fiets ben gevallen. Ik had de keuze tussen een auto en de brug, dus koos ik voor de brug. Ik herinner me vaag of weet uit verhalen dat er Amerikanen waren toen ik ongeveer 3 jaar oud was, die ons chocolade brachten. Ik kende dat niet. Ik kan me ook de zware stormen herinneren die altijd in Lultzhausen voorkwamen en een keer dat de bliksem insloeg. Daar ben ik nu nog steeds bang voor. De bliksem is ook een keer in de schuur ingeslagen. Het onweer bleef in het dal hangen. Er was een weekendhuis aan de andere kant van de Sauer. De eigenaren brachten daar altijd de zomers door en wij voorzagen hen van het eten dat ze nodig hadden. Melk van onze koeien, eieren van onze kippen, enzovoort. We voeren over de Sauer naar de overkant, totdat op een dag mijn tante met de boot kapseisde. De toeristen kwamen ook naar ons toe. Mijn oma had een vergunning om drank te verkopen. Alle automobilisten - maar dat waren er niet zoveel als tegenwoordig - en motorrijders, fietsers en wandelaars stopten om iets te drinken en te eten. We hadden ham die we zelf gerookt hadden. Het was een prachtig gebied. Het ligt nu allemaal onder water.

U zei ook dat uw grootvader in de zomer ging vissen.

Ja, hij ging vissen als we iets nodig hadden. Dan aten we vis, gebakken aardappelen met zure room. Dat herinner ik me nog heel goed. We waren zelfvoorzienend. Ik at als kind al kikkerbilletjes en ook slakken. Toen we naar het midden van het land verhuisden, walgden de andere kinderen als ik vertelde dat ik zulke dingen had gegeten. Tegenwoordig zijn het lekkernijen. We aten ook wild, omdat de jagers zich bij ons verzamelden. We aten ook noten. Maar boter hadden we niet. De melkboer haalde de melk bij ons op en bracht ons boter terug. Hij bracht me altijd met de bus naar Ettelbrück als ik daar op vakantie was. Want er was geen auto. Eén keer per jaar werd de Sauer "schoongemaakt". Een groot net werd van de ene kant naar de andere gespannen en drie mensen - één in het midden en één aan elke oever - trokken het door de Sauer. De kleine vissen zwommen er doorheen en de grote werden gevangen. Omdat we geen koelkast hadden, bakte mijn oma ze en pekelden ze in een groot vat. De rots aan de achterkant van het huis was kaal. Als het onweerde, deden we de voordeur open, want dan liep het water langs de rots naar beneden en door de voordeur naar buiten. Dan was de vloer ook schoon. We rookten alles zelf, hammen, paling enz. We hadden alles wat we nodig hadden. Tegenwoordig hebben mensen vaak meer en zijn ze nog steeds niet tevreden. Ik heb daar zeker een prachtige jeugd gehad. Maar ik heb ook veel streken uitgehaald.

Het stuwmeerproject werd in de jaren 1950 gerealiseerd. Welke invloed had dit op uw familie en hun leven?

Een zeer grote invloed. Ze moest hun huis verlaten omdat het gesloopt moest worden. Hun huis en het huis daarboven. Alleen de huizen in Lultzhausen konden blijven staan. Toen ze begonnen te bouwen, wilde mijn grootvader, die erg ziek was en door mijn grootmoeder werd verzorgd, het huis niet verlaten. Hij stierf voor de verhuizing. Dat was in 1958. Mijn grootmoeder en de rest van de familie verhuisden toen naar Eschdorf, waar ze huurden. Ze konden uit het oude huis meenemen wat ze nodig hadden. Ze namen onder andere het hout uit de schuur mee. Ik kende mijn toekomstige man toen al en hij hielp met de sloop. Een paar muren stonden nog overeind, maar toen het stuwmeer in 1991 werd geleegd, realiseerde ik me door naar de rotsen te kijken dat het huis eigenlijk niet zo groot was. Ik herinner me ook dat de bewoners van Lutschmillen, die een dochter van mijn leeftijd hadden, de molen ook

moesten verlaten. Ik denk dat ze naar Mersch verhuisd zijn. Ze hadden een tante in huis die littekens van erge brandwonden in haar gezicht had. Ik hoedde de koeien met haar. Vroeger was alles open, dus je bracht de twee koeien naar de plaatsen waar gras groeide. We hadden een omheinde weide aan de overkant waar een os stond die we inspanden als we bijvoorbeeld naar Harlange gingen. Ik speelde daar vaak en er werd mij verteld dat onze hond mijn leven redde toen ik een keer bij de os in de wei stond. Hij blafte net zo lang tot ze me eruit haalden. Maar ik kan het me zelf niet herinneren. Er werd me alleen van alles verteld. Zelfs anekdotes uit de oorlog. Mijn doop werd waarschijnlijk in de kelder van de burgemeester gevierd toen er een bom voor de deur viel. Blijkbaar heeft me dat geen kwaad gedaan. Ik heb nog veel meer herinneringen. Toen ik er in de winter was, lag er metersdikke sneeuw. Je kon de weg niet meer zien. Mijn oma had een broer die me dan met een terreinwagen kwam ophalen.

Kunt u het huis van uw grootouders beschrijven?

De voordeur leidde direct naar de keuken, waar een aanrecht van leisteen was. Achter de keuken was een trap naar boven naar de slaapkamers. In de woonkamer stond een kolomkachel in de hoek en achter de woonkamer was nog een zitkamer. We aten altijd in de grote woonkamer als er kermis was. Dan hadden we gebraden vlees, soep, pudding met eiwit en cake. Ik herinner me dat op een dag na de oorlog een van de zussen van mijn oma op bezoek kwam en foto's op de muur projecteerde. Dat was een wonder voor ons, want we hadden nog geen televisie. Ik weet niet wat er met dat deel van de familie gebeurd is. Ik had geen contact met hen. Helaas is dat vaak het geval als je ouder bent en een eigen gezin hebt.

Hoe heeft u de bouw van de dam persoonlijk ervaren?

Ze zeiden: er wordt gebouwd, jullie moeten weg. Maar dat werd pas werkelijkheid toen het eerste deel van de brug gebouwd werd. Naarmate de bouw vorderde, werd het steeds reëler. Mensen dachten nog steeds dat het niet zou gebeuren. Maar dat was niet het geval. Natuurlijk is het stuwmeer ook belangrijk. Maar alle mensen die hun huizen moesten verlaten, hadden het niet gemakkelijk. Het was erg voor mijn oma. Ik had mijn eigen leven al. Maar voor haar en mijn oom was het niet leuk. Later was hij vaak in het bos dat ze nog hadden in Lultzhausen. Het geheel werd groter en groter en plotseling was het klaar. Toen de brug klaar was, kwam het water. Dat was het einde van een levensfase.

Wat herinnert u zich nog van de bouw van de brug?

Het lawaai en de gastarbeiders. Toen ik ouder was, ging ik er niet zo graag naartoe omdat er mannen waren en ik een jong meisje was. Ik vond het niet leuk dat ze altijd naar me floten. Ik heb nog steeds een foto van mij met hen. De burgemeester had me overgehaald om met hen op de foto te gaan staan. Ze sliepen waarschijnlijk bij mijn grootouders, maar daar was ik toen nooit. Ik bezocht ze pas weer toen ze in Eschdorf woonden. Ik denk er nog steeds wel eens aan en als ik de foto's zie, roepen die veel herinneringen op.

U vertelde ons over de brug tussen Lultzhausen en Insborn. Bent u ook naar de bouw van de dam gaan kijken?

Nee. We zijn nooit in Esch-sur-Sûre geweest. Ik weet ook niet welke winkels er waren, want als we iets nodig hadden, gingen we altijd naar Wiltz. Mijn tante had een kippenboerderij in Watrange en een auto. We gingen vaak met haar winkelen. Ik herinner me Wiltz goed, maar Esch-sur-Sure niet. Het ligt eigenlijk niet ver van Lultzhausen, maar het is me compleet vreemd.

U vertelde me dat u in 1991 alles gingen bekijken toen het stuwmeer werd geleegd.

Dat was emotioneel. Ik stond op de brug, die er nog steeds was. De andere brug was er niet meer. Ik was daar graag een nacht gebleven. Ik was op de plaats waar het huis had gestaan

en ik kon ook het pad zien dat naar Insenborn leidde, waar we op zondag altijd naar de kerk moesten, omdat er alleen een kapel in Lultzhausen was. Als kind hielp ik mijn oma met het schoonmaken van de kapel.

Kunt u beschrijven hoe u zich voelde toen u daar in 1991 was?

Niet echt. Het was mijn kindertijd en ik had graag weer kind willen zijn. Want als kind had ik alles anders ervaren dan in de herinneringen die ik later had. Er was gewoon niets meer. Toen ze het stuwmeer weer lieten vollopen, ging ik lange tijd niet terug. Later ging ik wel altijd mee met de Marche gourmande. Maar na 1991 ben ik er lang niet meer geweest. Het was gewoon mijn kindertijd. De eerste jaren van mijn leven.

Welke gedachten komen bij u op als u vandaag aan het stuwmeer denkt?

Weemoed. De gevoelens zijn er nog steeds. Ik heb dan wel een goed leven gehad en drie kinderen grootgebracht, maar het is nog steeds een deel van mij.